

Jurzysta, Katarzyna

"Stereotypy i uprzedzenia etniczne u dzieci i młodzieży", Barbara Weigl, Warszawa 1999 : [recenzja]

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 14 (339), 300-302

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przeciwny, warto znać nowe tendencje formujące światową (w pełnym tego słowa znaczeniu) psychologię. Po czwarte, Michael Cole, jako uczony z kilkudziesięcioletnim dorobkiem, nie czyni z prezentowanej dziedziny jedynej istotnej ani też jedynej godnej zainteresowania, lecz uzupełnia to, co już jest. I w końcu chcę zaznaczyć, że *Cultural psychology* napisana jest w sposób bardzo uporządkowany i przystępny, jej lektura daje czytelny obraz prezentowanych zagadnień.

rec. *Marta Marchow*

Barbara Weigl, *Stereotypy i uprzedzenia etniczne u dzieci i młodzieży*, Warszawa 1999, Wydawnictwo Instytut Psychologii PAN

Stereotypy i uprzedzenia są wśród nas, co więcej, są w nas. Stanowią efekt spostrzegania otaczającej rzeczywistości. Są codziennością wpisaną w specyfikę systemu poznawczego. Czy jesteśmy na nie skazani? Być może „...*istnieje jakaś pozytywna alternatywa?*”¹. Wskazanie jej to nadrzędne przesłanie książki Barbary Weigl.

Praca ma zdecydowanie utylitarny charakter. Aspekt poznawczy został przez autorkę potraktowany niejako pomocniczo, jako niezbędne tło dla zrozumienia istoty i funkcjonowania stereotypów i uprzedzeń przedstawionych poprzez liczne badania, poświęcone diagnozie ustosunkowań dzieci i młodzieży do innych grup narodowych.

Monografia ta oparta jest na materiale badawczym, będącym efektem kilkuletniego programu, stanowiącym podstawę analizy problemu stereotypowego spostrzegania różnych grup narodowych i przejawów niechęci w stosunku do nich.

W kręgu zainteresowań badaczki znalazły się dzieci szkolne (w przeważającej części) oraz młodzież i dorośli z południowych terenów Polski. W prezentowanych badaniach B. Weigl poddała empirycznemu osądowi następujące kwestie:

- występowanie u dzieci przejawów stereotypowego spostrzegania innych i wskaźników uprzedzeń wobec obcych,
- identyfikacja źródeł uprzedzeń i stereotypów u dzieci,
- istnienie teoretycznych przesłanek do planowania postępowania modyfikującego stereotypy i uprzedzenia.

¹ B. Weigl, *Stereotypy i uprzedzenia etniczne u dzieci i młodzieży*, Warszawa 1999, s. 7.

Książka zbudowana jest z czterech części. Jej konstrukcja została po-
myślana w taki sposób, by każdej z wymienionych wyżej kwestii poświęcić
jeden rozdział, z wyjątkiem rozdziału pierwszego.

Pierwszy rozdział ukazuje bowiem stereotypy i uprzedzenia w czystym
świecie teorii. Dokonując przeglądu literatury światowej B. Weigl zauważa,
że w dostępnych pozycjach stereotypy i uprzedzenia ujmowane są w sposób
stereotypowy. W prezentowanej wiedzy dostrzega także liczne luki i sprzecz-
ności. Dotyczą one między innymi wątpliwości co do schematowej struktury
stereotypu, twierdząc, że oparty jest on raczej na prywatnej koncepcji każdego
człowieka. Ponadto pisząc o jednej z cech stereotypów — ich nieadekwat-
ności, braku trafności w osądach czy opiniach dotyczących spostrzeganych
kategorii, zwraca uwagę na uzyskiwanie przez badaczy (Judd i Park, Boski,
Peabody, Swim) odmiennych wyników, dowodzących trafności bądź nietraf-
ności stereotypów. Nie zgadza się także z tendencją niektórych teoretyków
(Newcomb, Turner, Aronson, Chlewiński) zajmujących się stereotypami
i uprzedzeniami, polegającą na traktowaniu tych ostatnich jako szczególnej
formy stereotypów. Najważniejsza jest dla niej w przypadku uprzedzeń
„...aprioryczna niechęć do innych, silne emocje leżące u podłoża reakcji na
innych”². Jest zdania, że nie zawsze stereotypy prowadzą do reakcji uprze-
dzeniowych³.

W pozostałych rozdziałach znaleźć można bardzo szczegółowe opisy
badań własnych zrealizowanych przez autorkę. Zawierają one prezentację
osób badanych, techniki pomiaru z cennymi informacjami dotyczącymi
sposobów ich praktycznego użycia, analizę danych oraz wyniki opatrzone
komentarzem.

Rozdział drugi dotyczy mechanizmów percepcji społecznej u dzieci.
Rozpoczyna się od przedstawienia ustaleń dotyczących dynamiki spostrze-
gania społecznego w dzieciństwie i młodości. Wskazują one zgodnie na
wczesne (już nawet od trzeciego roku życia) występowanie stereotypowej
percepcji i uprzedzeń u dzieci. Odnotowano jednakże zróżnicowane wyniki
na temat dynamiki tych zjawisk w czasie. Badania dokonane przez B. Weigl
na dzieciach szkolnych należących do różnych grup wiekowych — od sied-
miolatków do szesnastolatków, potwierdziły wczesne występowanie ukon-
stytuowanych stereotypów i niechęci wobec grup narodowych. Dotyczą one
szczególnie grup spostrzeganych jako negatywne. Badane grupy silnie stygma-
tyzowały Cyganów, Żydów, Rosjan, Rumunów, narody Europy Wschodniej
i narody bałkańskie. Wszystkie dzieci demonstrowały niechętny stosunek
do Cyganów, u starszych był on nieco słabszy, ale jednak negatywny. Sto-
sunek do fikcyjnej grupy pokazał, że ani kontakt, ani jego brak nieko-
niecznie warunkuje negatywny do niej stosunek.

² Tamże, s. 22.

³ Zdanie to jest również podzielane przez M. Jarymowicz (1992).

Badania związane z genezą stereotypów i uprzedzeń to treść trzeciego rozdziału. Oparte są na dwóch założeniach teoretycznych. Podobieństwie poglądów dzieci i ich rodziców oraz wpływie czytanek z literatury dziecięcej dotyczących różnych grup narodowych jako przejawie nieświadomych wzmocnień pewnych zachowań. Przedstawione wyniki wskazują łatwość, z jaką wzbudzane są procesy stereotypizacji i jak łatwo kształtują się uprzedzenia, szczególnie przy braku wyrobionego zdania. Wpływ poglądów rodziców na poglądy dzieci nie był zbyt wysoki, szczególnie w przypadku relacji ojców i ich dzieci. Wzrastał natomiast, gdy poglądy dotyczyły zjawisk bądź obiektów mniej znanych dzieciom. Materiał literacki okazał się skutecznym narzędziem kształtowania poglądów dzieci na temat grup narodowych, szczególnie w przypadku grup najsilniej stygmatyzowanych, chociaż trwałość uzyskanego efektu nie jest zadowalająca.

Rozdział czwarty autorka poświęciła na opis działań mających na celu modyfikację stereotypów i uprzedzeń. Jest on o tyle cenny, gdyż podobne zabiegi nie zostały jeszcze opisane w rodzimej literaturze, to prawdziwy precedens. Powszechnie wiadomo, że „na straży” istnienia stereotypów i uprzedzeń „stoi” ich sztywność, niezmienność i afektywny charakter, jednak istnieje możliwość ich modyfikacji. Weigl wymieniła cztery (najczęściej występujące) mechanizmy zmian stereotypów i uprzedzeń: model kumulacyjny, model zmiany radykalnej, model podtypu i model rozcieńczenia. Przedstawiła również hipotezę kontaktu Allporta, zaznaczając, że ma ona liczne ograniczenia. Chociażby to, że sam kontakt nie wystarczy dla polepszenia stosunku do innych, gdy pozostałe warunki nie są całkowicie znane. Program modyfikacji zaproponowany przez Weigl objął łącznie 25 scenariuszy zajęć, prowadzonych w warunkach klasy szkolnej, którym przeświecały wspólne cele:

— uświadomienie dzieciom istnienia fundamentalnych podobieństw ludzi do siebie;

— uświadomienie dzieciom, że w obrębie danych kategorii społecznych istnieje dość duża różnorodność przedstawicieli.

Przedstawione wyniki badań dowiodły, że stosując odpowiednio zaplanowane techniki oddziaływania można zmienić stosunek do innych ludzi, chociaż efektywność technik jest niejednakowa.

Książka B. Weigl poza niewątpliwą użytecznością dla osób zainteresowanych opisywaną problematyką, przekonała, że można zaradzić przejawom uprzedzeń, dyskryminacji i niechęci. A przede wszystkim przełamała pesymizm środowisk edukacyjnych, podtrzymujących przekonania o „niezmienności natury ludzkiej”, stwarzając dla tego celu odpowiednie narzędzia.

rec. *Katarzyna Jurzysta*